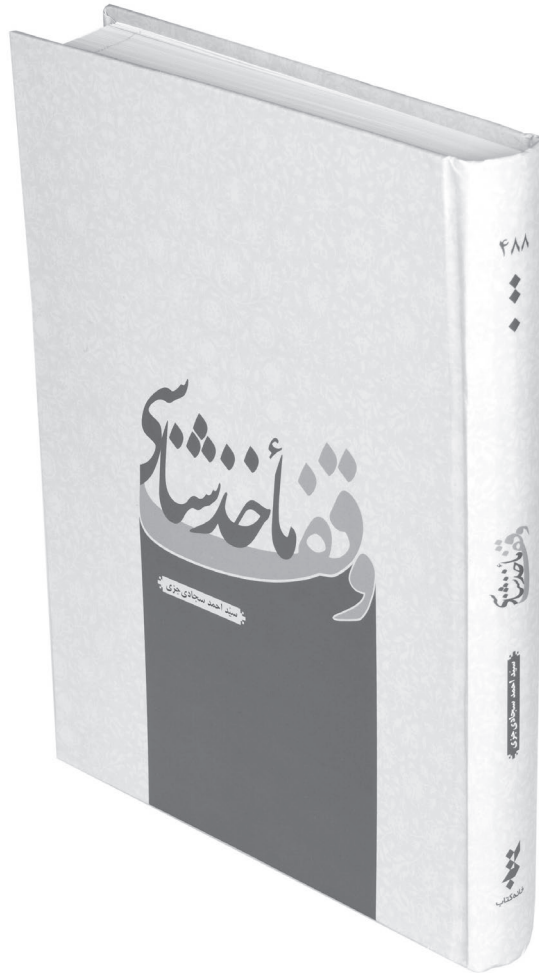
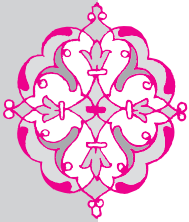

معرفی کتاب

«مآخذ شناسی وقف»

سید امیر حسین کامرانی راد

وقف بسان چشمه‌ای زاینده، زلال و صاف از درون پاکی‌ها می‌جوشد و خروشان در مسیر تاریخ، به سمت بی‌نهایت جریان می‌یابد و همگان را از صفای خود مصفاً می‌سازد.

وقف از اندیشه‌هایی پاک و بدون ریا و به دور از هوس‌بازی‌های دنیایی زاده می‌شود و هر چه بیشتر به پیش می‌رود و آیندگان از آن بهره می‌برند، نیت خالص واقف، تحقیقی دیگر یافته و نشانه‌های خلوص را بیشتر نمایان می‌سازد.

وقف آنچنان در زندگی هر انسان امروز پیش رفته که هیچ کس نمی‌تواند ادعا کند از مواهب وقف استفاده نکرده است چرا که حتماً چون همگان از برکات مساجد، مدارس، زیارتگاه‌ها و... استفاده‌ها کرده، که همه وقف است و یا از برکات وقف اداره می‌شود.

امروز بسیاری از حرکت‌های فرهنگی و مذهبی در جهان اسلام و خصوصاً ایران اسلامی به برکت وقف و موقوفات انجام می‌گیرد چرا که مبداء این حرکت‌ها موقوفاتی همچون

مساجد، حسینیه‌ها، تکایا، بقاع متبرکه و... است و ادامه این حرکت‌ها برای رسیدن به هدف، نیازمند بودجه‌های مردمی و موقوفات خاص و عام است. براین اساس، وظیفه تمام اندیشمندان دینی و اسلامی و حتی آنان که دغدغه دینی نداشته و در پی استیلای فرهنگی هستند، بایستی بر گسترش وقف در بین مردم باشد تا همان گونه که ما از آثار و مواهب وقف گذشتگان استفاده می‌کنیم، این شجره طیبه استمرار یافته و آیندگان از برکات آن بهره‌ها برند. پس وقف را باید شناخت و ابعاد مذهبی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و مردمی آن را به دیگران شناساند، نظریه‌های جدیدی در ابعاد فقهی و اجتماعی آن مطرح کرد و با استفاده از علوم جدید و تجربه دیگر کشورها، خصوصاً کشورهای اسلامی و با توجه به نیازهای جدید در عرصه‌های علم و فرهنگ، راه کارهای امروزی و جدید برای وقف بیان کرد.

این کار که عملی بسیار سترگ است میسر نخواهد شد مگر با فرهنگ‌سازی

ثانیاً از تجربه نگارشی و علمی دیگران برای تکمیل مطالب استفاده شود. حتی آنچه اندیشمندان دیگر کشورها درباره وقف گفته‌اند، بومی‌سازی شده و در مجامع علمی ایران با توجه به مکتب اثنی عشری و گرایش مردمی، مطرح گردیده و ثالثاً منابع نگارشی وقف در ابعاد مختلف برای اندیشمندی که میل به نگارش برای وقف دارد مشخص شود. بدون در نظر گرفتن این امور سه گانه نمی‌توان برای وقف مطلبی جدید ارائه داد؛ چرا که سنگ بنای تحقیق امروزی بایستی بر دیواره‌های دیروز گذارده شود. در غیر این صورت نگارش‌ها تماماً از معرفی وقف شروع و به اهدافی ساده‌نگارانه پایان می‌یابد و این دردی است که در برخی از آثار مقالات و کتاب‌های مختلفی که در دهه‌های اخیر در کشور ما پیرامون وقف نگاشته می‌شود، بدان مبتلا هستیم.

یک اصل مهم در پژوهش، اطلاع و اشراف به منابع تحقیق و انتخاب منبع مناسب و جامع است و هر پژوهشگر

در جامعه، چرا که مردم هنوز برای وقف ابعادی خاص همچون گذشتگان در نظر دارند و یا گمان می‌کنند فقط قشری خاص از ثروتمندان باید اموال خود را وقف نمایند و یا در زمان خاص و اماکن خاصه می‌توان وقف کرد، و حتی در برخی از مواقع وقف آمیخته با خرافات و مسائل حاشیه‌ای می‌شود.

فرهنگ‌سازی جامعه در مرحله اول به دست اندیشمندان جامعه است و سپس با اهتمام هنرمندان و اصحاب رسانه می‌توان گام‌های اساسی‌تری در این باره برداشت و صد البته سازمان اوقاف و امور خیریه با اقدامات شایسته و بایسته خود در حفظ و صیانت از موقوفات و جلب اعتماد مردم و اجرای دقیق نیات واقفان، مکمل حرکت اندیشمندان، هنرمندان و اصحاب رسانه خواهد بود.

برای آن که نخبگان جامعه را به این وادی راهنمون باشیم بایستی فهرستی از آنچه تاکنون درباره وقف صورت گرفته ارائه شود تا اولاً زوایای کار معلوم و

پس از انتخاب موضوع پژوهشی، نیازمند مراجعه به آثار موجود در زمینه آن موضوع است تا بتواند از تجربه علم و آثار گذشتگان در فهم مطالب و ارائه افق‌های جدید استفاده برد، که کتاب‌شناسی‌ها می‌توانند راه‌گشای این امر مهم برای محققان باشند.

کتاب‌شناسی وقف می‌تواند با معرفی آثار نگاشته شده، راهنمایی جدی و عملی از تمام اقدامات و تجربه‌ها و ابتکارات نگارشی در مقوله وقف و بازگوکننده دغدغه‌های فکری‌ای باشد که در جهان اسلام در بستر وقف جریان داشته و بیان‌گر حرکت‌های یکپارچه اندیشمندان اسلامی در وادی وقف است.

در این تحقیق جامع درباره کتاب‌شناسی وقف، نویسنده سعی داشته تمام نوشتارهایی که درباره وقف تا پایان سال ۱۳۹۳ خورشیدی به صورت کتاب، مقاله، پایان‌نامه و نسخه خطی، به زبان‌های فارسی و عربی و مدارک اصلی که به زبان اردو ارائه شده را منعکس نماید و حتی

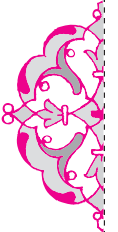
مطالبی اندک در حد چند صفحه که در کتابی حجیم ولی منبع از وقف بیان شده را به صورت «بخشی از کتاب» ارائه نموده و موضوعات مطرح شده در آن گفتار وقفی را بیان کرده است تا مخاطب به ابعاد نوشتار، واقف شده و برای تفصیل مطلب به نوشتار مراجعه نماید. این اثر با سپاسگذاری از اندیشمندانی که در وادی کتاب‌شناسی وقف گام برداشته‌اند از تجربه چند کتاب‌شناسی و یا مقاله‌های معرفی کتاب وقف که قبلاً نوشته شده استفاده برده و سعی بر آن بوده که از مطالب آن‌ها استفاده نماید و کاستی‌های آنان را در این کتاب جبران نموده و تمام معرفی‌ها را کاربردی کرده و حتی برای سهولت کار پژوهشگران، به اختصار چند مکان نگهداری نوشتار بیان شده تا طالبانِ مطلب را در دسترسی به مطالب یاری رساند. قابل ذکر است نویسنده در اقدامی ارزشمند که امید است توسط سایر پژوهشگران نیز صورت پذیرد، با تقدیم این کتاب به روح استاد ارجمندش حضرت آیت‌الله حاج سید

محمدعلی روضاتی رحمته الله که کتاب‌شناسی ذوفنون و علامه‌ای فرزانه بود، نسبت به استاد والامقام خود ادای دین نموده است.

تا قبل از چاپ کتاب «مآخذشناسی وقف»، در موضوع کتاب‌شناسی وقف، سه اثر ارزشمند برای معرفی آثار فارسی (۱). کتاب‌شناسی وقف، محمد حسین بکایی، چاپ انتشارات اسوه، ۱۳۷۷ش، ۲. الکشاف الجامع لأدبیات الأوقاف، محمد بدوی، الامانة العامة للأوقاف کویت، ۱۳۸۶ش، ۱۴۲۹ق و ۳. وقف در آئینه آثار، پایگاه اطلاع رسانی سراسری اسلامی (پارسا)، ۱۳۸۷ش) نگاشته شده بود که با توجه به گذشت سال‌های متمادی از انتشار این آثار، هر یک با کاستی‌هایی روبه‌رو هستند؛ به طوری که اغلب جامعیت کاملی ندارند زیرا نویسندگان تمام توجه خود را تنها به معرفی کتاب‌ها گذارده و به معرفی مأخذهای دیگر همچون پایان‌نامه‌ها و مقالات توجهی نشان نداده‌اند و این موضوع جای خالی یک مأخذ‌شناسی جامع در موضوع «وقف» را بیش از

پیش نمایان می‌کرد. نویسنده این اثر فاخر پس از ملاحظه این نقص‌ها، در این تحقیق که طی پنج سال انجام داده، آثار موجود در قالب‌های کتاب، بخشی از کتاب، مقاله، پایان‌نامه و نسخه خطی را آورده و اطلاعات اثر شناختی آن را در شش قالب «عنوان اثر»، «نویسنده»، «سال انتشار»، «زبان»، «نوع اثر»، «مکان نگهداری» و «موضوع» و مؤلفه‌های فرعی خاص هر اثر را نیز ارائه نموده است.

پیش از انتشار این کتاب، از میان تمام کتاب‌شناسی‌های منتشر شده در ایران، کتاب «وقف در آئینه آثار» جامع‌ترین کتاب پیرامون منابع منتشر شده در موضوع «وقف» به شمار می‌آمد که طی آن ۱۸۰۴ عنوان کتاب، مقاله و پایان‌نامه که در موضوع وقف به نگارش درآمده است، ذکر شده است. اما کتاب «مآخذشناسی وقف» در حال حاضر جامع‌ترین کتاب نگاشته شده در این موضوع است که به همت حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر سید احمد سجادی جزی به نگارش درآمده

و طی آن ۶۲۳۹ مدرک گردآوری شده و در هر مدخل ضمن اشاره به موضوعات، منابعی که می‌توان اثر را در آن بازیابی کرد، ذکر شده است و در حقیقت فهرستگانی کامل از آثار منتشر شده درباره «وقف» است که در ادامه به ویژگی‌های خاص این اثر اشاره می‌شود.

مؤلفه‌های اصلی

مؤلفه‌های اصلی که پژوهشگر محترم این اثر گران‌مایه آورده، عبارتند از:

عنوان اثر: در اولین مؤلفه، به عنوان اثر مربوطه در قالب نام و عنوان کتاب، مقاله، پایان‌نامه اشاره شده و بر اساس حروف الفبا مرتب شده است.

نویسنده: در این مؤلفه، نام خانوادگی و نام افرادی که در خلق اثر مربوطه کوشیده‌اند اعم از نویسنده، مترجم و... بیان گردیده است.

زبان: اثرات چاپی و غیرچاپی و خطی به سه زبان عربی، فارسی و اردو جمع‌آوری شده است.

نوع اثر: در این مؤلفه، به نوع اثر اعم از کتاب، بخشی از کتاب، مقاله، پایان‌نامه یا نسخه خطی اشاره رفته است.

سال انتشار: این مؤلفه به بیان سال نشر کتاب و یا منبعی که مقاله در آن به چاپ رسیده، می‌پردازد.

قابل ذکر است در اکثر منابع که دارای سال قمری و یا میلادی بوده‌اند، سال شمسی آن‌ها نیز ذکر شده است.

مکان نگهداری: در این مؤلفه، کتابخانه‌هایی که اثر مربوطه را نگهداری می‌کنند با کدهای مربوطه از چپ به راست، ذکر شده‌اند. جدول مربوط به کد کتابخانه‌ها نیز در پایان راهنمای کتاب‌شناسی آمده است.

تذکره:

۱. نویسنده در هر یک از منابع سعی نموده کتابخانه‌هایی که در دسترسی بیشتر هستند را ذکر نماید، لذا بسیاری از کتاب‌ها ممکن است به دلایل مختلف در کتابخانه‌های دیگر باشند، ولی نام چند کتابخانه

است یک اثر، موضوعات فراوان فرعی دیگری نیز داشته که به دلیل اختصار از ذکر آن صرف نظر شده است.

مؤلفه های فرعی

تمامی آثار موجود، بر حسب نیاز، علاوه بر شش مؤلفه اصلی مذکور، دارای چند مؤلفه فرعی نیز هستند، که مولف به بیان هر یک بدین شرح پرداخته است:

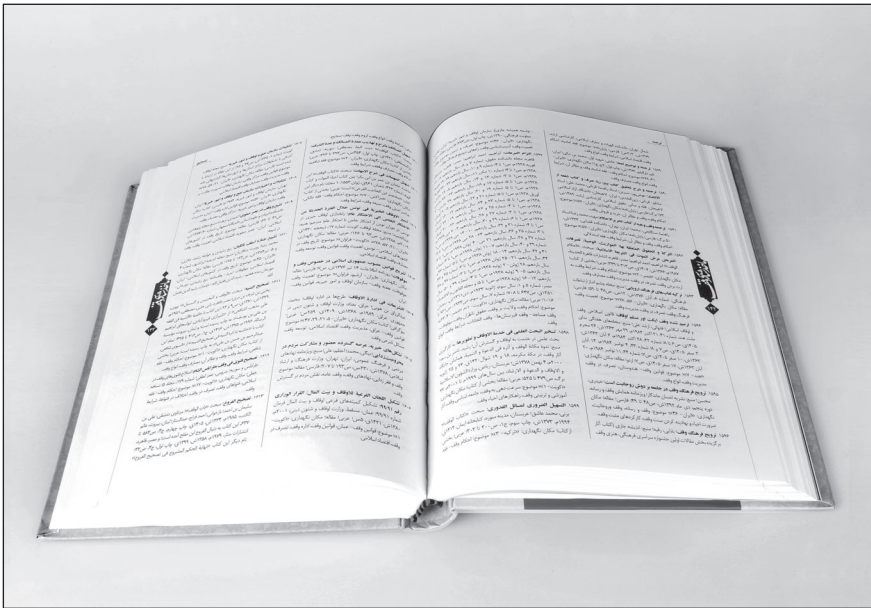
کتاب

مؤلفه های فرعی کتاب:

به عنوان مکان نگهداری این اثر ذکر شده است.

۲. برخی از آثار که در اکثر کتابخانه ها وجود داشته را به عنوان «فراوان» آورده است، گاه این واژه مطلق آمده یعنی در تمام کتابخانه های کشورهای مختلف این اثر وجود دارد، و گاه پس از ذکر کشور آمده یعنی این منبع در کتابخانه های فراوانی در آن کشور وجود دارد.

موضوع: در این مؤلفه، موضوعات اصلی و کلی اثر مربوطه در حداکثر پنج پاراگراف ذکر شده، لذا ممکن

مرکز نشر: در تمامی کتاب‌ها، نام کشور، شهر و مرکز نشر آورده شده است، و اگر کتابی چندین چاپ متفاوت از مراکز نشر مختلف داشته، ذکر شده است.

جزئیات کتاب: در این مؤلفه، تعداد جلد، تعداد صفحه، نوبت چاپ و سال چاپ آورده شده است.

نمونه:

آثار تربیتی و اجتماعی وقف: میرافخمی، سعیده؛ قم، مؤلف، ۱۳۸۳ش، چاپ اول، ۱۰۴ ص؛ و تهران، ۱۰۸ ص؛ فارسی؛ کتاب؛...

بخشی از کتاب

مؤلفه فرعی بخشی از کتاب:

آدرس مطالب: علاوه بر اطلاعات کتاب‌شناسی، شماره جلد و صفحه و تعداد صفحاتی که در آن بحث وقف صورت گرفته، با عنوان «مبحث» ذکر شده است.

نمونه:

آثار الصادقین؛ مبحث «الوقف»؛

احسان بخش رشتی، صادق؛ رشت، ستاد برگزاری نماز جمعه گیلان، چاپ جاوید، ۱۳۷۵ش، ۳۵ ج، ج ۲۶، ص ۴۴۴ تا ۴۷۰؛ عربی و فارسی؛ بخشی از کتاب؛...

تذکر: در برخی از منابع که داری چندین بحث مهم پیرامون وقف بوده‌اند، با عنوان «مباحث» به تمام آن موارد مهم اشاره شده است.

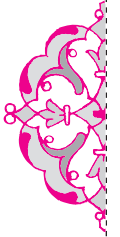
نمونه:

احیاء القاهرة المحروسة: خطط الطرابلسی؛ مباحث «الزهر»؛ ص ۳۰۳ تا ۳۰۸، «اوقاف سنان باشا»، ص ۱۷۷، طرابلسی، عباس؛ مصر، قاهره، الدارالمصرية اللبنانية، ۲۰۰۳م، ۱۳۸۲ش، ۱۴۲۴ق، چاپ اول، ۴۰۳ص؛ عربی؛ بخش‌هایی از کتاب؛...

مقاله

مؤلفه فرعی مقاله:

منبع: نویسنده در این مؤلفه به معرفی نشریه، فصل‌نامه، مجله، روزنامه و کتابی که مقاله در آن آورده شده،

آبان ۱۳۸۷ش؛ و کتاب در راه توسعه اقتصادی کشور (آشنایی با ظرفیت‌های اقتصادی موقوفات و بقاع متبرکه)، تهران، ستاد بزرگداشت هفته وقف، با همکاری اداره ترویج فرهنگ وقف، معاونت فرهنگی و اجتماعی سازمان اوقاف و امور خیریه، ۱۳۹۲ش، ص ۳۱ تا ۷۰، ۱۷۶ ص؛ فارسی؛ مقاله؛...

پایان نامه

مؤلفه‌های فرعی پایان نامه:

اساتید: در تمام پایان نامه‌ها علاوه بر نام نویسنده، نام و نام خانوادگی استادان راهنما و ناظر نیز آورده شده است.

مکان ارائه: در این مؤلفه، مکان ارائه پایان نامه شامل نام دانشگاه، دانشکده، پژوهشگاه و حوزه علمیه، آورده شده است.

مقطع تحصیلی: در این مؤلفه به مقاطع تحصیلی، شامل کارشناسی ارشد و یا دکترا و مدارک مرتبط و هم سطح، اشاره شده است.

جزئیات: در این مؤلفه به سال

پرداخته و شماره و سال نشر منبع را ذکر کرده، صفحاتی که مقاله در آن درج شده را نیز بیان نموده است.

نمونه:

آب انبار شیخ علیخان زنگنه (اسدآباد)؛ پورشعبانیان، زهرا؛ منبع: فصل‌نامه وقف میراث جاویدان، شماره ۸۱، سال بیستم، پاییز و زمستان ۱۳۹۱ش، ص ۸۵ تا ۹۴؛ فارسی؛ مقاله؛...

تذکر: چنانچه مقاله‌ای در دو یا چند منبع چاپ شده باشد، تمام منابع ذکر شده است.

نمونه:

امکان سنجی وقف اوراق سهام و نقش در بازار سرمایه؛ سعادت فر، جواد؛ منابع: مجموعه مقالات همایش بین‌المللی وقف و تمدن اسلامی، تهران، سازمان اوقاف و امور خیریه، بانک توسعه اسلامی، انتشارات اسوه، ۴ ج، ج ۲، ص ۶۹ تا ۹۵، ۱۳۸۷ش، همایش بین‌المللی وقف و تمدن اسلامی، اصفهان، ۲۲ و ۲۳

نگارش و ارائه پایان نامه و تعداد صفحات پایان نامه پرداخته شده است.

نمونه:

اموال عمومی در فقه اسلامی؛ حقی میان‌دهی، آمنه؛ استاد راهنما: زین العابدین قربانی؛ استاد مشاور: محمدعلی قربانی؛ گیلان، لاهیجان، دانشگاه آزاد اسلامی لاهیجان، دانشکده الهیات، ۱۳۸۳ش، ۲۱۲ برگ؛ کارشناسی ارشد فقه و مبانی حقوق اسلامی؛ فارسی؛ پایان نامه؛...

نسخه خطی

مؤلفه فرعی نسخه خطی:

مشخصات نسخه: در این مؤلفه به محل نگهداری، شماره قفسه، شماره نسخه و تعداد صفحات نسخه اشاره شده است.

نمونه:

الاتحاف ببيان احكام اجارة الاوقاف؛ ابن حجر هيثمي، احمد بن محمد بن علي سعدی انصاری؛ ۲۹ برگ، به شماره ۲۴۳۴۰ب؛ و هند، حیدرآباد،

کتابخانه دانشگاه عثمانی، ۲۷ برگ؛ عربی؛ نسخه خطی؛...

نکات پایانی

در پایان کتاب، نمایه نویسندگان، فهرست منابع مقاله‌ها و بسامد یکصد ساله شمسی منابع و آثار ارائه شده است.

کتاب «مأخذشناسی وقف»، در ۵۳۸ صفحه (۸۲۰ کلمه در هر صفحه ۲ ستونه) و در قطع رحلی توسط حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر سید احمد سجادی جزئی گردآوری و با شمارگان ۵۰۰ نسخه و با قیمت ۷۵ هزار تومان، از سوی موسسه خانه کتاب، در مردادماه ۱۳۹۴ خورشیدی منتشر شده است که اثری گران‌مایه برای پژوهشگران حوزه وقف به حساب می‌آید.